

Шевченко І. О.,

аспірант

Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ (СТ. 237 КК)

Анотація. У статті досліджуються концептуальні підходи до розуміння безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України). При з'ясуванні безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, автор звертається до так званої класифікації об'єкта «по горизонталі». За цією класифікацією в статті виділяють три види об'єктів: основний безпосередній об'єкт, додатковий безпосередній об'єкт та факультативний безпосередній об'єкт. Автор звертає увагу на те, що у наукових публікаціях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт досліджуваного складу кримінального правопорушення, а тому досліджує найбільш поширені в науці кримінального права концепції і погляди на безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК України.

З метою оптимального визначення основного безпосереднього об'єкта та додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, автором враховуються всі позитивні та негативні підходи при дослідженні безпосереднього об'єкта означеного кримінального правопорушення та на їх підставі формулюються визначення основного безпосереднього об'єкта та додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК. Крім того, для більш чіткого з'ясування безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, автором з'ясовано суб'єктний склад цих відносин. Крім того, з цього приводу з метою належного виокремлення суб'єктного складу досліджуваних відносин автор звертається до законодавчих і підзаконних актів, що стосуються регулювання відносин в означеній сфері.

У продовження з'ясування структури об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, автор акцентує увагу на предметі цих суспільних відносин, соціального зв'язку як структурних елементів та розкриває їх зміст.

На підставі викладеного у статті дається авторське визначення безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК України.

Ключові слова: безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень, кримінальне правопорушення в сфері навколишнього природного середовища, невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, класифікація об'єкта кримінального правопорушення «по вертикалі», концепція об'єкта як суспільних відносин, суб'єктний склад, предмет відносин, соціальний зв'язок.

Shevchenko I. O. The direct object of the criminal offence is the failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution (Article 237 of the Criminal Code)

Abstract. The article examines the conceptual approaches to understanding the direct object of the criminal offence of failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution (Article 237 of the Criminal Code of Ukraine). When determining the direct object of the criminal offence under Article 237 of the CC, the author refers to the so-called "horizontal" classification of the object. According to this classification, the article distinguishes three types of objects: the main direct object, additional direct object and optional direct object. The author draws attention to the fact that scientific publications do not always clearly define the direct object of the criminal offence under study, and therefore the author examines the most common concepts and views on the direct object of a criminal offence under Article 237 of the CC of Ukraine.

With the aim of optimal definition of the main direct object and additional mandatory direct object of the criminal offence of failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution, the author takes into account all positive and negative approaches to the study of the direct object of the said criminal offence and, on their basis, formulates the definitions of the main direct object and additional mandatory direct object of the criminal offence under Article 237 of the CC. In addition, for a clearer clarification of the direct

object of the criminal offence of failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution, the author clarifies the subjective composition of these relations. In addition, in order to properly distinguish the subjective composition of the relations under study, the author refers to the legislative and subordinate acts relating to the regulation of relations in this area.

Continuing to clarify the structure of the object of a criminal offence under Article 237 of the CC, the author focuses on the subject matter of these social relations and social bonds as structural elements and reveals their content.

Based on the above, the article provides the author's definition of the direct object of a criminal offence under Article 237 of the CC of Ukraine.

Key words: *direct object of criminal offences, criminal offence in the field of environment, failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution, classification of the object of criminal offence "vertically", the concept of the object as a social relationship, subject composition, subject of relations, social connection.*

Постановка проблеми. Питання, що стосуються безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, має істотне значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності а також зокрема для сфери кримінальних правопорушень проти довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК України на фрагментарному рівні займалися такі вчені, як: В.І. Антипов, С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, В.М. Комарницький, Л.В. Ільковець, О.В. Кришевич, В.К. Матвійчук, М.М. Панько, В.С. Плугатир, Андрій Турій, А.М. Шульга, І.О. Харь. та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Формулювання цілі статті. Цілі дослідження цієї статті можна визначити як такі:

– дослідити безпосередній об'єкт кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України);

– провести критичний аналіз існуючих поглядів на безпосередній об'єкт кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК України).

Виклад основного матеріалу. Кожне кримінальне правопорушення посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди чи ставить під загрозу завдання такої шкоди ці конкретні суспільні відносини [1, с. 52]. У цьому контексті важливо звернути увагу на те, що визначення кримінального правопорушення показує юридичні і соціальні ознаки, які властиві будь-

якому кримінальному правопорушенню. Це ознаки (суспільна небезпечність, кримінальна протиправність, винність та караність), які дозволяють відмежовувати злочинне діяння від інших правопорушень, що не є кримінальним правопорушенням. Проте, за названими ознаками в межах усієї сукупності можливих злочинних діянь відсутня можливість відмежувати одне кримінальне правопорушення від іншого, наприклад «Порушення правил екологічної безпеки» (ст. 236 КК) від іншого кримінального правопорушення – «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення» (ст. 237 КК). Тому, для того, щоб виділити з усього масиву злочинних діянь певне (конкретне) кримінальне правопорушення, тобто «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення» (ст. 237 КК), або «Забруднення або псування земель» (ст. 239 КК), «Порушення законодавства про континентальний шельф України» (ст. 244 КК), або «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів» (ст. 250 КК) і введено (використано) особливе поняття «склад кримінального правопорушення». У цьому сенсі слід погодитися з твердженням, яке має місце в юридичній літературі, що «конкретизація об'єкта складу кримінального правопорушення дає змогу поряд з іншим можливість виробити підстави і критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони та засоби їх захисту» [2, с. 22].

У науці кримінального права, як ми вже зазначали, при з'ясуванні родового об'єкта цих кримінальних правопорушень, існує значна кількість концепцій об'єкта діянь. Зупинятися на їх характеристиці ми не будемо, виходячи з обмеженого обсягу нашої роботи,

а також і з нашого вибору концепції об'єкта як суспільних відносин. Ми лише скористаємося визначенням безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, яке має місце в юридичній літературі: «Під безпосереднім об'єктом злочину розуміють ті охоронювані законом конкретні суспільні відносини, яким заподіюється істотна шкода суспільно-небезпечним діям, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину» [3, с. 91]. Це визначення з певними уточненнями повинно мати наступний зміст: «Під безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення слід розуміти ті охоронювані законом про кримінальну відповідальність конкретні суспільні відносини, яким заподіюється істотна шкода або загроза завдання такої шкоди суспільно-небезпечним діям, що підпадає під ознаки конкретного складу кримінального правопорушення». Слід погодитися з твердженням О.М. Омельчука, що «об'єкт злочину – надзвичайно важливий, хоч і юридично рівноправний, обов'язковий елемент складу будь-якого кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння» [4, с. 18].

Як ми вже зазначали вище, що в юридичних джерелах, які стосуються проблем об'єкта кримінального правопорушення, пропонується їх класифікація «по вертикалі», де найбільш поширеною є трьохступенева класифікація об'єкта кримінального правопорушення – це загальний, родовий і безпосередній об'єкти кримінального правопорушення. У цьому плані важливо погодитися з думкою, яка має місце в юридичній літературі, що «поділ на загальний, родовий і безпосередній об'єкти передбачає уточнення питання – проти яких саме суспільних відносин передусім спрямоване те чи інше злочинне посягання і, відповідно, яким саме суспільним відносинам воно заподіює або може заподіяти шкоду» [3, с. 89-90]. Натомість, загальноновизнаною є позиція, що класифікація «по горизонталі» відбувається на рівні безпосереднього об'єкта. За цією класифікацією виділяють три види об'єктів: основний безпосередній об'єкт, додатковий безпосередній об'єкт та факультативний безпосередній об'єкт [3, с. 91; 4, с. 19]. Сприйнятливою для нас є позиція, що «основним безпосереднім

об'єктом є ті конкретні суспільні відносини, які насамперед прагнуть поставити під охорону законодавець, приймаючи КК України. Безпосередній об'єкт завжди входить до складу родового об'єкта злочину. Тому, саме цей основний безпосередній об'єкт, як частина родового, визначає віднесення злочину до того чи іншого розділу Особливої частини КК» [3, с. 91]. Таким чином, можна стверджувати, що основний безпосередній об'єкт являє собою конкретні суспільні відносини, на які й спрямований, в першу чергу, кримінально-правовий захист.

У той же час слід погодитися з думкою, що «додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, яким заподіюється або стосовно яких виникає загроза заподіяння істотної шкоди поряд з основним об'єктом кримінального правопорушення. Цьому об'єкту, як ми бачимо, також заподіюється шкода, оскільки він разом з основним об'єктом визначає сутність кримінального правопорушення» [3, с. 91]. Крім того, це ж джерело передбачає, що «додатковий безпосередній об'єкт є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності за двооб'єктні або багатооб'єктні кримінальні правопорушення. Додатковий безпосередній об'єкт вказується в кримінально-правовій нормі разом з основним безпосереднім об'єктом» [3, с. 92].

Маючи вищезазвані теоретичні підходи, перейдемо до дослідження безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК). Слід звернути увагу на те, що у наукових публікаціях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт досліджуваного складу кримінального правопорушення. Так, 1) О.О. Дудоров та В.М. Комарницький «під основним безпосереднім об'єктом цього злочину розуміють екологічну безпеку в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, а додатковим об'єктом – життя особи, власність або інші блага» [5, с. 361]; 2) С.Б. Гавриш заявляє, що «безпосереднім об'єктом цього злочину є екологічна безпека» [6, с. 266]; 3) М.М. Панько запевняє, що «об'єктом цього злочину є охорона оточуючого при-

родного середовища України, її безпека для життя і здоров'я людей, рослинного і тваринного світу» [7, с. 499]; 4) Л.В. Ільковець переконує, що «об'єктом цього злочину, який є новим у кримінальному законодавстві України, виступають відносини в сфері захисту населення, яке перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням від негативних наслідків такого забруднення» [8, с. 414]; 5) В.І. Антипов стверджує, що «таким об'єктом є екологічна безпека довкілля» [9, с. 526]; 6) С.Б. Гавриш дещо уточнює свою позицію і наполягає на тому, що «об'єктом цього злочину є екологічна безпека довкілля, захист населення, яке проживає чи перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням від негативних наслідків такого забруднення» [10, с. 634]; 7) В.С. Плугатир та О.В. Кришевич заявляють, що «основним безпосереднім об'єктом цього діяння є екологічна безпека у частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, а додатковим безпосереднім об'єктом життя та здоров'я особи, власність та інші блага – такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для життя і здоров'я людей. Крім того, екологічна безпека об'єднує в собі цілу низку заходів, спрямованих на недопущення виснаження і знищення природних ресурсів, захворюваності та смертності людей» [11, с. 534]; 8) А.М. Шульга вважає, що «безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 237 КК, є екологічна безпека – такий стан навколишнього середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, а додатковим безпосереднім об'єктом даного злочину є життя, здоров'я людей, їх законні інтереси, а також нормальний якісний стан об'єктів довкілля, їх складових та якостей» [12, с. 40]; 9) В.К. Матвійчук наполягає на тому, що «основним безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, які забезпечують умови з екологіч-

ної безпеки в частині ліквідації й усунення наслідків екологічного забруднення території, що зазнали такого забруднення, небезпечними речовинами або випромінюванням, а додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я людей, а також відносини, що забезпечують охорону території, які зазнали екологічного забруднення» [13, с. 157]; 10) В.К. Матвійчук та І.О. Харь переконують, що «основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони екологічної безпеки навколишнього природного середовища, а додатковим безпосереднім об'єктом – залежно від наслідків, що настали, можуть бути суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя, здоров'я людей, власність і т. ін.» [14, с. 313-315]; 11) Андрій Турій заявляє, що «об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини у сфері захисту громадян, що знаходяться на території, яка зазнала випромінювання або забруднення шкідливими речовинами від тяжких наслідків таких забруднень» [15].

З метою оптимального визначення основного безпосереднього об'єкта та додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, необхідно врахувати всі позитивні підходи до дослідження цих суспільних відносин. Стосовно позитивного з названих вище підходів на основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, на наше переконання, можна зупинитися на тому, що: 1) об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК слід визнавати суспільні відносини, які в першу чергу поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, а не просто екологічну безпеку як стан, як це стверджують: С.Б. Гавриш (автор другої точки зору), В.І. Антипов (автор п'ятої точки зору); не екологічна безпека, в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, як це стверджують: О.Л. Дудоров та В.М. Комарницький (автори першої точки зору); не екологічна безпека довкілля, захист населення,

яке проживає чи перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, від негативних наслідків такого забруднення, як це стверджує С.Б. Гавриш (автор шостої точки зору); не екологічна безпека у частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, тобто такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для життя і здоров'я людей, а також, що екологічна безпека об'єднує в собі цілу низку заходів, спрямованих на недопущення виснаження і знищення природних ресурсів, захворюваності та смертності людей, як це стверджують В.С. Плугатир та О.В. Кришевич (автори сьомої точки зору); не екологічна безпека, тобто такий стан навколишнього середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, як це стверджує А.М. Шульга (автор восьмої точки зору); не охорона оточуючого природного середовища України і її безпека для життя і здоров'я людей, рослинного і тваринного світу, як це стверджує М.М. Панько (автор третьої точки зору); 2) дещо більш переконливим є визначення безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, що запропонувала Л.В. Ільковець, а саме – відносини в сфері захисту населення, яке перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, від негативних наслідків такого забруднення (авторка четвертої точки зору), але й це визначення потребує з'ясування за допомогою складових суспільних відносин; 3) більш вдалим можна вважати визначення основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, запропонованого В.К. Матвійчуком та І.О. Харь (авторів дев'ятої та десятої точок зору), оскільки вони основним безпосереднім об'єктом цього діяння визнають суспільні відносини, які забезпечують умови з охорони екологічної безпеки в частині ліквідації й усунення наслідків екологічного забруднення

територій, що зазнали такого забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням. Також позитивною щодо безпосереднього об'єкта є позиція Андрія Турія, оскільки він визнає такими відносини у сфері захисту громадян, що знаходяться на території, що зазнала забруднення випромінюванням або шкідливими речовинами (автор одинадцятої точки зору).

До негативного в розкритті безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, слід віднести те, що такі автори, як С.Б. Гавриш, М. Панько, Л.В. Ільковець, В.І. Антипов, Андрій Турій не виділяють і не формулюють основний безпосередній об'єкт, а також додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт [6, с. 266; 7, с. 499; 8, с. 414; 9, с. 526; 10, с. 634; 15]. Це може свідчити про поверхневий підхід до дослідження безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення не вжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення. З приводу додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК існують наступні думки: 1) О.О. Дудоров, М.І. Комарницький, В.С. Плугатир, О.В. Кришевич стверджують, що «додатковим об'єктом цього діяння є життя особи, власність або інші блага» [5, с. 361; 11, с. 534]; 2) А.М. Шульга переконує, що «додатковим безпосереднім об'єктом даного злочину є життя, здоров'я людей, їх законні інтереси а також нормальний якісний стан об'єктів довкілля, їх складових та якостей» [12, с. 40]. Таке формулювання додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, що запропоноване О.О. Дудоровим, В.М. Комарницьким, А.М. Шульгою, В.І. Плугатерем та О.В. Кришевич, є необґрунтованим, а також не може бути використаним при аналізі додаткового об'єкта цього діяння. Звернення до термінології, яку використовують ці шановні нами автори, чітко доводить наші сумніви. Так, термін «життя» означає «-я, с. 1. Вища форма існування матерії, найхарактернішими рисами якої є обмін речовинами, самооновлення, самовідтворення // Існування всього живого; прот. смерті. 2. Стан

живого організму в стадії розвитку, зросту. 3. Період існування кого-небудь; вік. 4. Спосіб існування кого-небудь» [16, с. 369]. Крім того, слово «здоров'я» тлумачиться наступним чином: «-я, с. Стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи // Той чи інший стан, самопочуття людини...» [16, с. 455].

Натомість термін «власність» означає: «1. Майно належне кому, чому-небудь. 2. Належність чогось кому, чому-небудь із правом розпоряджатися» [16, с. 194]. У той же час слово «безпека» трактується наступним чином: «-и, ж. Стан, коли кому, чому-небудь ніщо не загрожує...» [16, с. 70]. Також термін «благо» означає: «-а, с. 1. Добро, щастя. 2. Тільки мн. блага, благ. Достатки, вигоди, дари природи і т. ін., все те, що потребує людина в житті» [16, с. 86]. Важливо звернути увагу на те, що слово «інтерес» тлумачиться наступним чином: «-у, ч. 1. Увага до кого, чого-небудь, зацікавлення чимось, кимось // Цікавість, захоплення. 2. Вага, значення. 3. перев. мн. Те, що найбільш цікавить кого-небудь, що становить зміст чіхось думок, турбот; прагнення, потреба... Те, що йде на користь кому, чому-небудь, відповідає чіхось прагненням...» [16, с. 501].

Більш вдалим є визначення додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, запропонованого В.К. Матвійчуком, де таким є «відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я людей, а також відносини, що забезпечують охорону територій, які зазнали екологічного забруднення» (автор дев'ятої точки зору) [13, с. 157]. Крім того заслуговує на увагу і позиція В.К. Матвійчука та І.О. Харь, які визначають, що «додатковим безпосереднім об'єктом цього діяння – залежно від наслідків, що настали, можуть бути суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя, здоров'я людей, власність і т. ін.» [14, с. 313-315]. Проте, цього матеріалу для дослідження безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення не вжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення недостатньо. На наше переконання, ще важливо з'ясувати ці елементи

складу кримінального правопорушення, виходячи із структури досліджуваних відносин, і особливо з'ясувати предмет цих відносин та предмет складу кримінального порушення, вважаючи, що останній належить як окрема ознака кримінального правопорушення, а не до об'єкта – як складова його частина, як справедливо на цьому наголошує В.К. Матвійчук [17, с. 178-191]. У цьому контексті слід погодитися з професором В.Я. Тацієм, що «для того, щоб правильно з'ясувати суть об'єкта злочину і механізму злочинного посягання на нього, важливо визначити структуру (склад) суспільних відносин і взаємодію, систему зв'язків між різними елементами його складових частин» [18, с. 16].

У філософській кримінально-правовій і соціологічній літературі загально визнаною є думка, згідно якої елементами суспільних відносин як об'єкта є: 1) носії (суб'єкти) відносин; 2) предмет, з приводу якого існують відносини або інакше кажучи фактори, що опосередковують виникнення та існування такого взаємозв'язку; 3) суспільно значуща діяльність (соціальний зв'язок) як зміст відносин [18, с. 16; 19, с. 168].

Маючи такі теоретичні положення, що зазначені нами вище, проведемо дослідження основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК. В юридичній літературі зазвичай відсутня якась позиція відносно того, хто може бути суб'єктами (носіями) відносин у площині кримінальної відповідальності за діяння, передбачене ст. 237 КК, а точніше – цьому питанню увага не приділялась. Це дає нам можливість стверджувати те, що суб'єкти відносин, як структурний елемент об'єкта кримінального правопорушення невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, зовсім не підлягали дослідженню. Проте, саме з'ясування суб'єктів досліджуваних суспільних відносин а також їх соціальних функцій у цих відносинах, допоможе визначити на науковій основі саме ті суспільні відносини, які дійсно є основним обов'язковим об'єктом кримінального правопорушення передбаченого ст. 237 КК та додатковим обов'язковим об'єктом цього складу діяння [20, с. 79]. Слід погодитися

з думкою, яка має місце в юридичній літературі, що «цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах використовує інколи законодавець як для визначення меж дії закону про кримінальну відповідальність, так і для вказівки на ті суспільні відносини, що є об'єктом конкретного складу кримінального правопорушення (наприклад, в нашому випадку, передбаченого ст. 237 КК)» [21, с. 8-9]. На наше переконання, законодавець цей підхід до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, не застосував (хоча деякі позначення суб'єктного складу вказують на особу, «на яку покладено такий обов'язок», тобто це – фізична особа, як це слідує зі змісту цієї статті) [22]. Таке становище спонукає нас стверджувати те, що суб'єкти відносин як структурний елемент об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, зовсім не підлягали з'ясуванню. Тому встановлення суб'єктів аналізованих нами суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у цих відносинах дозволить нам визначити на науковій основі саме ті суспільні відносини, які виступають об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК [18, с. 79].

З метою встановлення другої сторони суб'єктного складу відносин, що аналізуються, необхідно звернутися до законодавчих і підзаконних актів, що стосуються регулювання відносин з приводу умов з належного, у відповідності до чинного законодавства, проведення на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення особою, на яку покладено такий обов'язок з метою унеможливлення загибелі людей або інших тяжких наслідків. Засвідчимо, що іншою стороною суб'єктного складу таких відносин, які є елементом об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, виступають як юридичні, так і фізичні особи відповідно до законодавства України [23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37]. Цю ж суб'єктну сторону суспільних відносин підтверджує й вивчення зазначених у посиланнях нормативно-правових актів. Так, згідно

ст. 51 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» «на осіб покладаються вимоги на знешкодження шкідливих речовин або їх повну ліквідацію...» [38]. Ст. 53 цього ж Закону зазначається, що «підприємства, установи та організації зобов'язані забезпечувати... знищення, знешкодження і захоронення мікроорганізмів, інших біологічно активних речовин та продуктів біотехнології,... і здійснювати заходи щодо запобігання та ліквідації наслідків шкідливого впливу біологічних факторів на навколишнє природне середовище ...» [38]. Крім того за ст. 54 цього ж Закону є припис про те, що «місцеві ради, підприємства, установи, організації та громадяни... зобов'язані вживати необхідних заходів щодо запобігання ... перевищення встановлених рівнів акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого фізичного впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини...»[38]. У відповідності до ст. 15 цього Закону «Місцеві ради несуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції: ... и) організують роботу по ліквідації екологічних наслідків аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян...» [38]. Ст. 3 Закону України від 13 липня 2000 року № 1908-III «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» сформульовані наступні завдання: «правове регулювання відносин, що виникають під час здійснення надзвичайних заходів, спрямованих на захист життя та здоров'я людей і нормалізацію екологічного стану на території зони надзвичайної екологічної ситуації; визначення порядку встановлення правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації, його організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, у тому числі відповідного режиму використання, охорони та відтворення природних ресурсів; встановлення порядку залучення юридичних та фізичних осіб до участі у надзвичайних заходах на території зони...» [26]. Відповідно до ч. 6 ст. 1 Закону України від 18 січня 2001 р. № 2245-III «Про об'єкти підвищеної небезпеки» зазначається, що «небезпечна речовина – речовина

або суміш речовин, що має хімічні, токсичні, вибухові, окислювальні, горючі властивості, безпосередня чи опосередкована дія якої може призвести до загибелі, гострих чи хронічних захворювань або отруєння людей чи до забруднення навколишнього природного середовища» [28]. У ч. 8 ст. 1 цього Закону визначення терміну «оператор» означає, що це «...юридична особа або фізична особа – підприємець, яка експлуатує (планує експлуатувати) хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки» [28]. За ст. 8 цього ж Закону «Оператор зобов'язаний: вживати заходів, направлених на запобігання аваріям, обмеження і ліквідацію їх наслідків та захист людей і довкілля від їх впливу...» [28]. У п. 19 ч. 1 ст. 1 Закону України від 28 червня 2022 року № 2320-IX «Про управління відходами» є припис, що «небезпечні відходи – відходи, що мають одну чи більше властивостей, що роблять їх небезпечними, наведених у «Переліку властивостей, що роблять відходи небезпечними» (додаток 3)» [31]. У відповідності з п. 36 ч. 1 ст. 1 цього ж Закону зазначається, що «суб'єкт господарювання у сфері управління відходами – юридична особа або фізична особа-підприємець, що здійснює збирання, купівлю, зберігання, перевезення, відновлення та/або видалення відходів відповідно до законодавства» [31]. Згідно ст. 14 цього ж Закону «суб'єктами у сфері управління відходами є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, діяльність яких призводить до утворення відходів, а також суб'єкти господарювання у сфері управління відходами» [31]. Слід зазначити, що ця діяльність є ліцензійною. Також за ст. 6 Закону України від 6.09.2022 р. № 2573-IX «Про систему громадського здоров'я» передбачено, що «Суб'єктами відносин у сфері громадського здоров'я є: ... 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я; 3) головна експертна установа у сфері громадського здоров'я;... 5) інші органи державної влади;... 7) наукові установи; і т. ін. ...» [39]. У відповідності до ч. 2 ст. 4 Закону України від 17 лютого 2011 року № 3038 «Про регулювання містобудівної

діяльності» зазначається що «суб'єктами містобудування є органи виконавчої влади... органи місцевого самоврядування...» [33]. За ст. 4 Закону України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію» визначено, що «суб'єктами інформаційних відносин є: фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень» [30]. У відповідності до ч. 3 ст. 13 цього ж Закону зазначається, що «інформація про стан довкілля, ... не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом» [30].

У продовження з'ясування структури об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, необхідно акцентувати увагу на тому, що для розуміння змісту цих відносин істотне значення має предмет цих суспільних відносин. Маючи переконання, що предметом суспільних відносин є те, на що спрямована пізнавальна діяльність того чи іншого суб'єкта, нами стверджується, що предметом суспільних відносин є все те, з приводу чого й у зв'язку з чим існують відповідні суспільні відносини [17, с. 117]. Іншими словами, що «не уречевлення (фізичне тіло), що не самі речі і фізичні тіла є предметом відносин, а саме відносини, з приводу яких люди вступають між собою в той чи інший соціальний зв'язок» [40, с. 90]. Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, є умови, що забезпечують у відповідності з чинним законодавством безпеку в частині дезактиваційних чи інших відновлюваних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення. Наступним структурним елементом відносин, що нами досліджуються, є соціальний взаємозв'язок, який справедливо розглядається як засіб відносин [58, с. 629]. Зовні цей зв'язок виявляється, як свідчить вивчення теоретичних джерел і нормативної бази, в таких формах діяльності: науково обґрунтованому проведенні дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення територій. Це зв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів відносин, їх взаємодія.

Маючи зазначене вище можна сформулювати визначення безпосереднього об'єкта

цього складу кримінального правопорушення. Цим безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, які забезпечують умови з належної, у відповідності з чинним законодавством, екологічної безпеки терито-

рій, що зазнали забруднення небезпечними речовинами або випромінювання відповідними відновлювальними заходами в частині ліквідації усунення таких наслідків екологічного забруднення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Матвійчук В.К., Присяжний В.М. Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів : відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання : [монографія]. Київ : КНТ, 2007. 272 с.
2. Клименко В.А. Злочини проти довкілля. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника. К. : Юридична думка, 2004. С. 267-317.
3. Кримінальне право України. Загальна частина. Практикум : Навч. посібник / Ю.В. Нікітін, В.А. Мисливий, В.К. Матвійчук т. ін. за ред. В.В. Топчія, Г.В. Дідківської, Е.В. Катеринчук. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 932 с.
4. Омельчук О.М. Кримінальне право України : Навч. посібник / С.Г. Волкотруб, О.М. Омельчук, В.М. Ярін та ін.; за ред. О.М. Омельчука. К. : Наукова думка ; Прецедент, 2004. С. 15-24.
5. Дудоров О.О., Комарницький В.М. Злочини проти довкілля. Кримінальне право (Особлива частина) : [підручник] ; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. [2-ге вид.]. Київ : «ВД» «Декор», 2013. С. 355-393.
6. Гавриш С.Б. Злочини проти довкілля. Кримінальне право України, Особлива частина : підручник (Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.) за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. та допов. ; Харків : Право, 2015. С. 266-284.
7. Панько М.М. Злочини проти довкілля. Кримінальний кодекс України. Коментар : Під. ред. Ю. А. Кармазіна та Є. Л. Стрельцова. Харків : ТОВ «Одісей», 2001. С. 496-541.
8. Ільковець Л.В. Злочини проти довкілля : Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / у 2 т. ч. 2. Під заг. ред. Потєбенька М.О., Гончаренка В.Г. Київ : «Форум», 2001. С. 407-452.
9. Антипов В.І. Коментар до ст. 236-246 КК. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р.) ; відп. ред. С. С. Яценко. К. : А.С.К., 2002. С. 521–554.
10. Гавриш С.Б. Злочини проти довкілля. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; За заг. ред. проф. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. третє. Харків : ТОВ «Одісей», 2006. С. 628-684.
11. Плугатир В. С., Кришевич О. В. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернєя. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 530-578.
12. Шульга А.М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації : науково-практичне видання. Х. : НікаНова, 2012. 192 с.
13. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища : проблеми законодавства, теорії та практики : дис. д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2008. 511 с.
14. Матвійчук В.К., Харь І.О. Злочини проти довкілля. Велика українська юридична енциклопедія : у 20т. Том 17 : Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.
15. Турій Андрій. Відповідальність за неприйняття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення. URL : <http://surl.li/mwxiz>
16. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
17. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : [монографія]. Київ : Національна академія управління, 2011. 368 с.
18. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в радянському кримінальному праві. Харків : Вища шк. Вид-во ХДУ, 1988. 198 с.

19. Грищук В.К. Кримінальне право України : Загальна частина [навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.]. Київ : Ін Юре, 2006. 586 с.
20. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. Кримінальне право України. Загальна частина : Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін] ; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К. Х. : 2001. С. 130-141.
21. Матвійчук В.К., Іщенко О.М., Єрсова І.Ю. Кримінально-правовий захист атмосферного повітря : Навчальний посібник. К. : МВС України. 1994. 64 с.
22. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <http://surl.li/hwcs>
23. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL : <http://surl.li/dhnuu>
24. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. URL : <http://surl.li/ggrj>
25. Про перевезення небезпечних вантажів : Закон України від 6.04.2000 р. № 1644. URL: <http://surl.li/dascoa>
26. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. URL : <http://surl.li/bscxo>
27. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL : <http://surl.li/giwu>
28. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18.01.2001 № 2245-III. URL : <http://surl.li/dlaht>
29. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL : <http://surl.li/ahmjx>
30. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992 року № 2657-XII. URL : <http://surl.li/acsvl>
31. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. URL : <http://surl.li/czrth>
32. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27.02.1991 № 791а-XII. URL : <http://surl.li/lxhad>
33. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL : <http://surl.li/ahmjx>
34. Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями : Постанова КМУ від 24.03.2004 р. № 368. URL : <http://surl.li/giww>
35. Інструкція з отримання Міжнародного коду ідентифікації відходів : Наказ Мінекобезпеки від 10.10.1997 р. № 164. URL : <http://surl.li/nyuxv>
36. Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» : Наказ МОЗ від 2.02.2005 р. № 54. URL : <http://surl.li/ijdug>
37. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17. URL : <http://surl.li/bqpxu>
38. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL : <http://surl.li/briiz>
39. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. URL : <http://surl.li/dhnuu>
40. Матвійчук В.К. Об'єкт складу злочину проектування чи експлуатація споруд без систем захисту навколишнього природного середовища. Юридична наука. 2012. С. 83-94.
41. Дудоров О.О. Злочини проти довілля. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2002 р. : за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Канон : А.С.К., 2001 С. 629-674.